

ca ostalo bez gramatičke odrednice da bi se to moglo smatrati slučajnošću. Nije samo riječ o natuknicama u kojima su uzvici ili čestice, nego su ostale i zamjenice i brojevi bez gramatičke odrednice. No, to nije više pitanje odrednica, nego pitanje autorova shvaćanja odnosa gramatike i leksikografije. I nekoliko usputnih sitnica:

abonent *m* onaj koji se abonirao – nema natuknice **abonirati se**

aktiv – nema gramatičkoga značenja, a kod **pasiv** ima

agrar, agrarni – Ako je *agrarni* »zemljišni, koji se odnosi na zemljišni posjed«, onda je *agrar* 'zemljišni posjed', a ne »ono što se odnosi na obrađivanje zemlje...« Bolje bi bilo da je autor preuzeo definiciju *agrara* iz Leksikona Leksikografskoga zavoda nego iz Matičina Rječnika.⁸

pojasniti... *v.* objasniti, pojasniti – natuknica upućena na samu sebe

Ima dosta primjera za neujednačenost tehnike obrade, neki su prikazani uz ostale probleme, ali je bilo važnije upozoriti na nedostatke u metajeziku ovoga rječnika.

Ove crtice nisu tako opširne kao Maretićeve »Crtice o rječniku naše Akademije«, ali mislim da su dovoljno ilustrativne. Leksikografski je posao veoma složen i težak i prije svakoga početka treba dobro razmisliti o koncepciji. Osim toga, i ovdje se pokazuje da je pri izradi rječnika potrebno i mnogo leksikografske teorije, odnosno da uz leksikografiju postoji i metaleksikografija.

SAŽETAK

Branka Tafra, Zavod za hrvatski jezik HFI, Zagreb

UDK 801.3:808.62, stručni članak,

primljen 3. ožujka 1992, prihvaćen za tisak 24. ožujka 1992.

Notes on Anić's Dictionary

The author analyzes the deficiencies of the lexicographical approach in Vladimir Anić's Dictionary of the Croatian Language.

NAGLASAK U ANIĆEVU RJEČNIKU HRVATSKOGA JEZIKA

(Vladimir Anić: Rječnik hrvatskoga jezika, Novi liber, Zagreb 1991)

Stjepan Vukušić

U našoj je kulturnoj i znanstvenoj, pogotovu jezikoslovnoj javnosti s posebnim zanimanjem čekao i evo dočekan Rječnik hrvatskoga jezika, to više što takvo djelo dolazi u vrijeme silne oskudice i žive potrebe jednojezičnoga rječnika hrvatskoga jezika. Ni budući korisnici prozodijske strane Rječnika, među njima ni sami akcentolozi, nisu posljednji od onih koje takav rječnik zanima, jer poslije određenog broja normativnih djela u kojima se nisu bilježili naglasci – evo Rječnika s naglascima – onima što žive u jeziku na djelu, u hrvatskoj normi.

Tom je – akcentološkomu – gledištu usmjeren ovaj napis. U njemu se nastoji dati odgovor na dva temeljna pitanja: Koliko je u Anićeve Rječnik ušlo stvarnoga hr-

⁸ Inače, autor je preuzeo dosta definicija iz Matičina Rječnika bez potrebne kritičnosti.

vatskog naglašavanja? Je li to naglašavanje u Rječniku predstavljeno na dosegnutoj razini naše današnje normativne akcentologije?

Da bi se došlo do odgovora na ta pitanja, valja usmjeriti pažnju na one odrednice hrvatskoga književnog naglašavanja koje ga uposebljavaju a to su unutarnje razvojne tendencije zapadnonovoštokavskoga naglasnog sustava i odrazi jezičnog ustrojstva u književnojezičnoj akcentuaciji. I jedno se i drugo živo očituje u značajkama zapadnonovoštokavskoga naglašavanja, organskog i književnojezičnog.

Za razvojne su tendencije naglasnoga sustava ilustrativna naglasna ponašanja u imenica, pa će se odatle i poći. To je uostalom u skladu i s našom gramatičkom navikom. U imenica se naime najpreglednije i najopsežnije očituje tendencija sustava da se rastereti, pojednostavni napuštanjem neistoslogovnih i istoslogovnih preinaka u paradigmama, ne gubeći pritom snagu svoje ekspresivnosti. Kako se to razabire u Anićevu Rječniku, neka pokaže citat jedne natuknice: »zīd m (nom. mn. židovi, gen. mn. židōvā općejez. židōvā ekspr.)«. Tu se vidi status nepreinačena lika i onog s preinakom. Tako se onda, po tome uzorku, ponaša i dār, grād, sūd itd. To je dobar put. Dalje, uz natuknice gövōr, slučāj ne navode se preinake, pa to znači da se razumiju npr. lokativi u gövoru, u slučāju itd. kao općejezični, ako ne i jedini likovi. Naglasna jedinica ključ–(ključa) po Rječniku ima kraćenje u dugoj množini ključevi, a to znači da je i štāpovi, stūpovi itd. Te primjere Rječnik upravo tako i bilježi. Sve to i jest u skladu sa živom unutarnjom normom, dakako uz dubletne likove ključevi, stūpovi koji se ostvaruju u kontinentalnim dijelovima Hrvatske. Razumije se da u Rječnik nije moglo ući baš sve. I u imenice vāl–vāla opet je nazočna pokrata u dugoj množini vālovi. Čini se da je u naglasku imenica Anić upoće sretnije ruke. Ipak je neočekivan naglasak jēlēn mjesto jēlen i uzorak kōsac, gen. jed. kōsca, gen. mn. kōsācā mjesto kōsac–kōsca–kōsācā. U leksičke naglaske dakako a ni u mnoge sustavne pojave ovdje se ne može ulaziti detaljnije.

Što se tiče naglaske pridjeva, Anić je također na tragu napuštanja preinaka, ali tu već nedosljednije: ima naime: nāgao, okrūgao¹, kako i valja, ali i vāljan, što bi moglo navesti na misao da je i valjana, valjano, a ipak je vāljan–vāljana–vāljàno. S druge strane, u Rječniku se navode samo oblici pridjeva za muški rod crven, dālek, dūbok, šāren, zēlen, pa se ne zna je li ženski rod crvēna ili crvena, zelēna ili zēlena itd. A mora se reći da je najveći nedostatak u bilježenju naglaske pridjeva zanemarivanje likova ženskog roda koji su izrazito nazočni u hrvatskom naglašavanju: zdrāva, čīsta, bīstra, krōtka itd. U tome je Anićev Rječnik ispod bilježenja naglaske u Pravopisu iz 1960, koji ima dubletno rješenje, dakle čīsta i čīsta, bīstra i bīstra. U tom je Pravopisu pogrešan samo redosljed dubleta a u Rječniku izostanak reprezentativnih likova za hrvatski jezik.

Glede zamjenica, ne ulazeći sad u sve pojedinosti, Anić je u taj dio jezičnoga sustava unio hrvatske naglasne vrijednosti: GA mēne, tēbe, sēbe, njēga; DL mēni, tēbi, sēbi, njēmu.

S naglaskom glavnih brojeva Rječnik stoji gore nego s prethodnim dijelovima naglasnoga sustava. Od osam genitiva koji u hrvatskom književnom jeziku svi određuju kratkouzlazni naglasak: dvājū, dvījū, trijū, četirijū, obājū, obijū, obadvājū, obadvījū – u Anića takve naglaske imaju samo dva lika: dvījū i četirijū, a sve ostale bilježi s dugouzlaznim naglaskom, kako se davno bilježilo u našim gramatikama po Karadžić–Daničićevoj akcentuaciji. Od likova dativa–lokativa–instrumentala ko-

¹ Prijašnja propisana norma: nāgao–nāgla–nāglo (istoslogovna preinaka), òkrūgao–òkrūgla–òkrūglo (neistoslogovna preinaka); hrvatska norma: nāgao–nāgla–nāglo, okrūgao–okrūgla–okrūglo (bez preinaka).

ji u hrvatskom jeziku također svi imaju kratkouzlazni: dvâma, dvjêma, trima, četirima, obâma, objêma, obadvâma, obadvjêma – Anić tako bilježi dvjêma, obâma, objêma, četirima/četirima, a sve ostale likove s dugouzlaznim naglaskom. Neobičnost je to veća što Anić bilježi dugouzlazni i tamo gdje to nije činila ni Gramatika Brabeca–Hraste–Živkovića; naime, u Anića je obadvâma, obadvjêma. Ovdje ne valja nagadati koliki je udio eventualnih tiskarskih pogrešaka, ali uzevši sve zajedno, posrijedi je u brojeva ne samo odstupanje od dijela hrvatske naglasne norme nego i puka nesustavnost.

Budući da su se u glagola stekli učinci svih čimbenika uposebljavanja zapadnoga novoštokavskog naglašavanja, u njih je i najviše prozodijskih značajki zapadne novoštokavštine na obje njene razine – organskoj i književnojezičnoj. Zato je zanimljivo promotriti kako su te značajke zastupljene u Anićevu Rječniku. U naglasne jedinice râsti–râstem može se utvrditi sljedeće: od trinaest glagola te jedinice deset ih je naglašeno po zapadnom novoštokavskom naglašavanju, dakle po uzorku râsti–râstêm, râstao, râsla, a za tri se navode naglasci tipični za istočnu novoštokavštinu: léci–lêzem, pâsti, pâsao, vrâci–vrêšêm, vrhao (?) mjesto vřhao. Tvorenice posljednjih glagola opet su po zapadnom naglašavanju: izlêci, nâpâsti. Pri svemu bi se moglo zanemariti što se u prezentu iste naglasne jedinice sad bilježe, sad ne bilježe za naglasne dužine, a lik vûkla uz natuknicu vûci, odnosno múzen uz natuknicu músti mogu se možda uzeti kao tiskarske pogreške. Naime, prema vûci može biti vûkla a svi su participi pasivni (pridjevi trpni) ove naglasne jedinice u Anića po uzorku vûčen. U bilježenju naglasne jedinice plêsti–plêtêm, plêo, plêla sustavnost je potpuna jer su svi glagoli te jedinice zabilježeni po tom uzorku. Međutim, nesustavnost je očita u tvorenica glagola držati, jer je u Rječniku izdržati–izdržim, ali održati–održim–ôdržân, pa kako i valja opet podržati–pôdržim, ali pôdržân; zatim pridržati–pridržim, a prema očekivanju zadržati–zadržim–zâdržân. Upravo po modelu ovoga posljednjeg glagola trebalo je bilježiti sve tvorenice od držati, da ostanemo uglavnom u opsegu bilježenja Anićeve Rječnika. Isto je tako nesustavno bilježiti otrpjeti–ôtrpim, a pretřpjeti–pretřpim; doživjeti–doživim, izivjeti–izivim, naživjeti se–naživim se, preživjeti–preživim, a s druge strane poživjeti–pôživim, proživjeti–prôživim, uživjeti se–úživim se, zaživjeti–zâživim. Jednako je nesustavno pisati zaštédjeti–zaštédim, zažútjeti–zažútim ako već pišemo, kako i jest u zapadnoj štokavštini na temelju ustrojstva, zašútjeti–zâšútim, zadržnjeti–zâdržnim, zajêcati–zâjêčim, zakípjeti–zâkípim. Sve je glagole ove skupine valjalo bilježiti po uzorku doživjeti–dôživim jer takav naglasak proizlazi iz ikavizma kao organske osnovice. Isto je tako teško dokučiti po kojem je sustavu izlêtim, dolêtim kad već ima i u Anića pòletim, uletim. Zašto je dogòrim kad su svi drugi glagoli tog ustroja i u pisca Rječnika po uzorku pregòrjeti–prègorim? Zašto su opet u istom obzoru zalêžim, polêžim kad bi i to trebalo biti po uzorku zadržati–zâdržim? No ipak je vrhunac nesustavnosti bilježenje dvosložnih glagolskih tvorenica od glagola ići po modelu dóci, a trosložnih po uzorku nâdóci. Za zapadnu je štokavštinu – organsku i književnojezičnu – tipičan model dôci–nâdóci, a za istočnu dóci–nadóci. Na ovom se mjestu, i ponegdje drugdje, teško oteti dojmu da je u Rječniku naglasak u znatnoj mjeri kao nabačen, izvanjski, bez sustava i određene tipologije.

No sad recimo da pisca Rječnika ide pohvala što je dosljedno proveo naglašavanje dvoglasnika *ije* kao se on i ostvaruje u hrvatskom govorenom jeziku: jednosložno (ili dvosložno) s dugim drugim dijelom »jata«: dijête, cvijêt, vrijêditi, ùvijêk.

Međutim, tko želi dobiti potpunu naglasnu obavijest po paradigmama, ostat će često prikraćen: neće uz natuknicu naći ni glavnih naglasnih podataka. Tako npr.

uz natuknicu ključ nema gen. ključa, uz nagovárati ima za prezent samo nagòvârám, pa se ne zna je li treće lice množine nagòvârājū ili nagovárājū. To se mjesto ovdje ističe zato što je veoma živa tendencija dokidanja neistoslogovne preinake u trećem licu množine prezenta te inače jako bogate naglasne jedinice, pa se sve češće može čuti: razgòvârājū, nâstūpājū, ubijājū. To se jamačno većinom javlja u nešto kavaca, a od štokavaca u onih sa starijim naglaskom. Osobno bih se založio za preinačeni lik: nagovárājū jer taj na neki način nosi biljeg izvorne novoštokavštine a čuva i kontinuitet u našem rimariju i metrici. Ali o tom više na drugome mjestu. Našlo bi se još mnogo mjesta u Rječniku gdje nedostaju glavni naglasni podaci a toga je svjestan dakako i sam autor, te piše: »Svi problemi akcenta, koji i inače čekaju obradu u našoj akcentologiji, ne rješavaju se u Rječniku...«² Možda bi ipak bilo bolje da je temeljito obrađen primjer koji nosi naglasnu jedinicu, a sve bi se riječi jednaka naglasnog ponašanja onda upućivale na taj potpuni uzorak.

A sad neka bude dopušteno odgovoriti na pitanja s početka ovog napisa. Prvo je glasilo: Koliko je u Anićevo Rječnik ušlo stvarnog hrvatskog naglašavanja? Odgovor: Više nego i u jedan dosadašnji rječnik. To jest nešto. I hvala piscu za to. Drugo pitanje: Je li to naglašavanje predstavljeno na dosegnutoj razini naše sadašnje normativne akcentologije? Odgovor: Nije potpuno. Naglasak je u Anićevo Rječniku djelomično odrađen ispod i mimo horizonta naših današnjih normativnoakcentoloških vidika. A sve se ovo reklo u korist budućih izdanja Rječnika i novih rječnika.

SAŽETAK

Stjepan Vukušić, sveučilišni profesor, Pula
UDK 801.612:808.62, stručni članak,
primljen 12. veljače 1992, prihvaćen za tisak 24. ožujka 1992.

Accentuation in Anić's Dictionary of the Croatian Language

The author analyzes Anić's dictionary from the point of view of accentuational norm.

OSVRTI

DODATAK TENISKOM NAZIVLJU

Uz članak M. Dedaić i M. Mihaljević dodao bih da se *set* u hrvatskom kaže *niz*. *Set* se sastoji od *gemova*, a *niz* od *igara* (igra=gem). Ja sam bivši športšaš i teniski sudac pa znam da smo poslije rata govorili *bod* (poen), *igra* (gem) i *niz* (set). Mislim da nije loše da se to obznanani.

Zvonimir Jurić

ZVUKOPIS I SLIKOPIS

Jedan prijatelj iz Niša poslao mi je dva prijedloga, istoznačnice za audio kazetu i video kazetu: zvukopis i slikopis.

Meni se te zamjenice sviđaju pa me zanima vaše mišljenje.

Tomislav Stojanov

Mislimo da su dobre. Svakako bolje od navedenih tudica. Riječ slikopis je doduše zabilježena u značenju »ikono-

² Vladimir Anić: *Rječnik hrvatskoga jezika*, Novi liber, Zagreb 1991, str. 878.